

LA CASA DE MONTSERRAT A GIRONA: EN ELS 800 ANYS DE LA CONFRARIA DE LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT A CATALUNYA

PEP VILA

Resum

S'edita i s'estudia un full d'indulgències, imprès l'any 1641 a Girona per Jeroni Palol, que dona fe de la continuïtat a la nostra ciutat d'una confraria de la Mare de Déu de Montserrat que en fomentava el culte i la devoció. El full, prou desconegut, també és interessant per a la història de la impremta. Recordem que l'any 2025 és el mil·lenari de Montserrat a Barcelona.

Paraules clau

Sumari de les indulgències, Pijoan, Montserrat, Girona, H. Palol, 1641. Arxiu Comarcal de la Segarra (Cervera).

Abstract

We edit and study an indulgence sheet printed in 1641 in Girona by Hieronymus Palol. It attests the continuity in our city of a confraternity of the Virgin of Montserrat that promoted her worship and devotion. The sheet, rather unknown, is also interesting for the history of printing. It is worth remembering that the year 2025 marks the millennium of Montserrat in Barcelona.

Keywords

Summary of indulgences, Pijoan, Montserrat, Girona, H. Palol, 1641, Arxiu Comarcal de la Segarra (Cervera)

INTRODUCCIÓ

Lluís Batlle i Prats (Girona, 1909-1983), secretari de l'Institut d'Estudis Gironins, historiador i arxiver, va publicar l'any 1964 un article en el qual demostrava i estudiava l'existència a Girona d'una casa de Montserrat.¹ Des de temps molt reculats, aquesta devoció mariana era viva a la ciutat. Recordem que l'any 1881 el papa Lleó XIII va proclamar la Mare de Déu de Montserrat

¹ LUIS BATLLE I PRATS, "La casa de Montserrat a Girona", *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 10, Miscel·lània Anselm M. Albareda, vol. 2, 1964, p. 65-70.

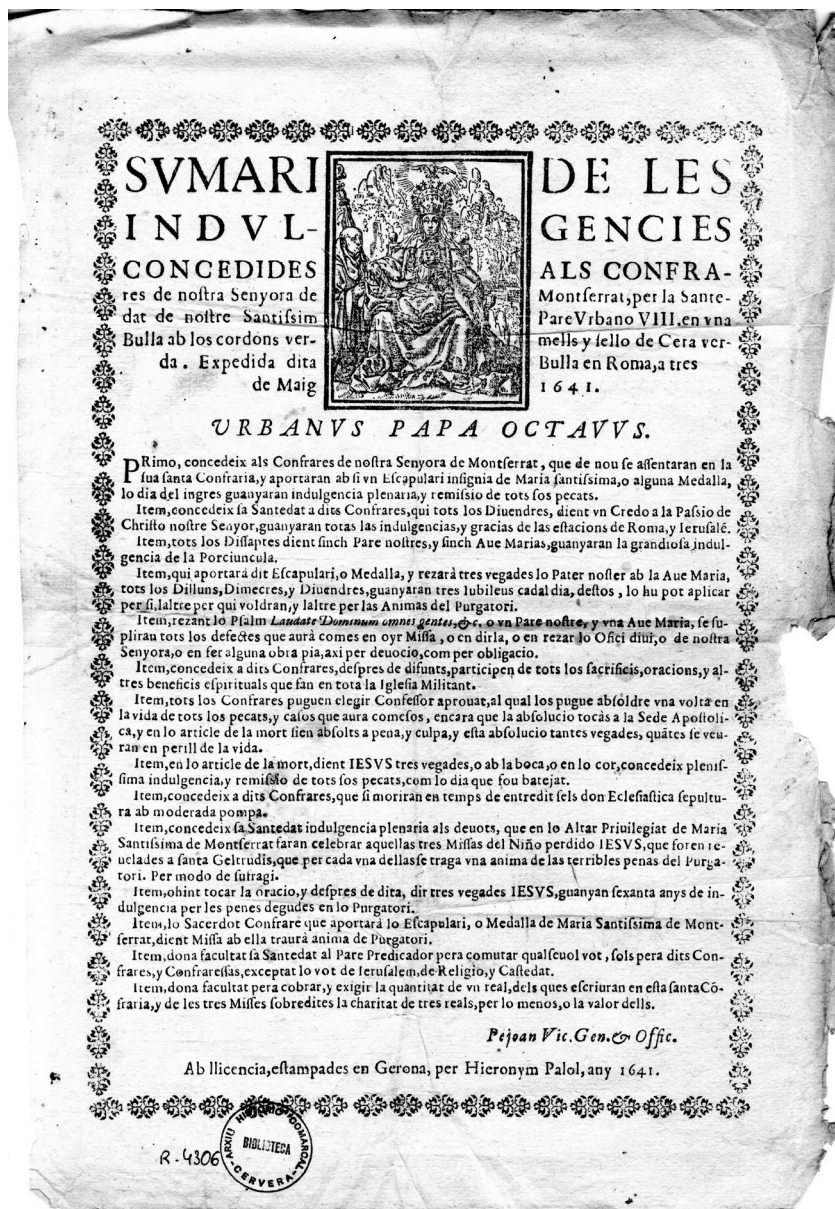
com a patrona de Catalunya. Avui, en la commemoració dels 800 anys de la confraria de Montserrat a Catalunya, em plau donar a conèixer un nou document estampat a Girona l'any 1641, en el qual demostro l'afermament i continuïtat d'aquesta confraria dedicada a promoure el seu culte i devoció. La confraria de Montserrat a Catalunya té gairebé 3.500 confreres repartits en 38 delegacions. També en té a Múrcia, Madrid, Sevilla, Casp, Granada, Brasil, Argentina, França, etc.

LA CONFRARIA A CATALUNYA

Aquesta germandat fou fundada el 1223 per Ramon, abat del monestir de Ripoll, i el prior de Montserrat, Berenguer de Bac, amb l'aprovació de l'arquebisbe de Tarragona Aspàreg de la Barca, els quals, juntament amb la reina Elionor d'Aragó, signaren el document de fundació i foren els primers inscrits en la germandat. Conegué una important expansió al segle XIV a partir de la concessió, a petició del rei Alfons el Magnànim i la reina Maria, del benefici d'indulgència plenària als membres de la confraria per part del papa Nicolau V. Així entre 1498 i 1499 s'estamparen arreu del territori més de 150.000 cèdules d'adscripció. La vida i el nombre de membres de la confraria fou molt destacable fins a la destrucció del monestir per les tropes napoleòniques i els conflictes posteriors. Un testimoni de la seva vitalitat són les nombroses encunyacions de medalles de mitjan segle XVII i durant el segle XVIII. De les quals es troben molts exemplars per tot Europa.²

Batlle i Prats relatava que l'Arxiu Municipal ja en conserva documentació des de 1354 (Manual d'Acords de 1354-57, f. 15). Però el gros de notícies que aplega és del segle XVII: "El 15 de juny de 1685 el bisbe de Girona Sever Tomàs Auter va concedir permís a dom Didac Solà, monjo i procurador de Montserrat, que ja residia a Girona, per aixecar una capella sota la seva advocació dintre de la parròquia de Sant Feliu, d'on va néixer la Casa de Montserrat a Girona" (p. 66). Aquesta casa era al carrer de Fontanilles. Amb motiu de les guerres de 1697, hi hagué a la ciutat molts enderroc. Segons explica Joan Gaspar Roig i Jalpí (Blanes, 1624-Manresa, 1691), historiador català, frare de l'orde dels Mínims en el seu *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona* (1678), citat també per Batlle (p. 68):

² Text extret de Viquipèdia. Vegeu també Anselm ALBAREDA, *Història de Montserrat*. Montserrat: Abadia de Montserrat, 1931, p. 203. Aldabert FRANQUESA, *75 anys de patronatge de la Mare de Déu de Montserrat*. 1881-1956. Barcelona: Agustí Nuñez, 1958. Llegiu també sobre aquesta confraria l'article publicat a la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

Sumari de les indulgències concedides als confreres de nostra Senyora de Montserrat (Arxiu Comarcal de la Segarra. R. 4306. Biblioteca. Cervera).

“Los Gobernadores de las Armas desta ciudad echaron por el suelo aquel antiguo monasterio (el de las monjas de Santa Clara), no tanto por necesidad que de hazerlo hubiesse, como para aprovecharse de la piedra para levantar la media luna que en aquella parte se hizo, derribando para lo mismo otras casas, y entre ellas la de Montserrate, que era muy buen edificio” (p. 68). Posteriorment, pels volts de 1730, “l’Ajuntament havia fet obrar dues cases a la Plaça i carrers de Calderers i allà, entre la paret de casa i casa, una fornícula –capilla, dirà el document; retaule, en dèiem fins al 1936– amb la Verge de Montserrat, i uns àngels que havia fet fer l’Ajuntament” (p. 69; Batlle en publica el document).

L'historiador de l'art Francesc Miralpeix i Vilamalla en un segon treball *Mare de Déu de Montserrat: 12 mesos, 12 obres*³ va fer un estudi del retaule que estava col·locat al carrer Calderers de Girona. El carrer tenia una petita capelleta a la façana de la casa anomenada pavelló de la Mare de Déu de Montserrat. A dins hi havia un relleu amb la Mare de Déu de Montserrat, que actualment es conserva al Museu d'Art de Girona. Es desconeix l'autoria del relleu, però no pas la del marc amb els àngels, l'autor del qual és l'escultor gironí Marià Barnoya Costa (1674-1736). Valentí Fagnoli va fer una fotografia de l'antiga capella del carrer de Calderers, una de les quals es conserva al fons d'imatges de l'Arxiu Municipal de Girona. Agraieixo al pare Valentí Serra de Manresa alguns aclariments sobre la naturalesa del text.

1641. *Sumari de les indulgències concedides als confreres de Nostra Senyora de Montserrat, per la santedat de nostre santíssim pare Urbano VIII, en una bulla ab los cordons vermells y sello de cera verda. Expedida dita bulla en Roma, a tres de maig 1641.* Ab llicència, estampades en Gerona per Hierònym Palol,⁴ any 1641.⁵

Es tracta d'un full volant de paper, les mides exactes del qual desconec, imprès per una sola cara. Presenta una orla ben treballada. Va sense

³ Museu d'Art de Girona, 2019, p. 24-27.

⁴ Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVII)*, 1996, p. 653. En aquest taller hi van treballar pare i fill entre 1641 i 1701, amb els cognoms i noms Palol, Jerónimo; Palol, Gerónimo; Palol, Hieronymus; Palol, Geroni. Manuel Llanas, *L'edició a Catalunya: segles XV a XVII*, Barcelona: Gremi d'editors de Catalunya, 2002, p. 244-248. Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*. Monografies de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 15. Ajuntament, IEG, 1988, p. 36-39 i 128-129.

⁵ L'únic exemplar que conec es conserva a l'Arxiu Comarcal de la Segarra. Biblioteca. R. 4306. Agraieixo a l'esmentat arxiu la seva col·laboració per a l'obtenció d'una còpia d'aquest imprès.

Mare de Déu de Montserrat. Capella del carrer dels Calderers. Fotografia de Valentí Farnoli. Ajuntament de Girona-CRDI.

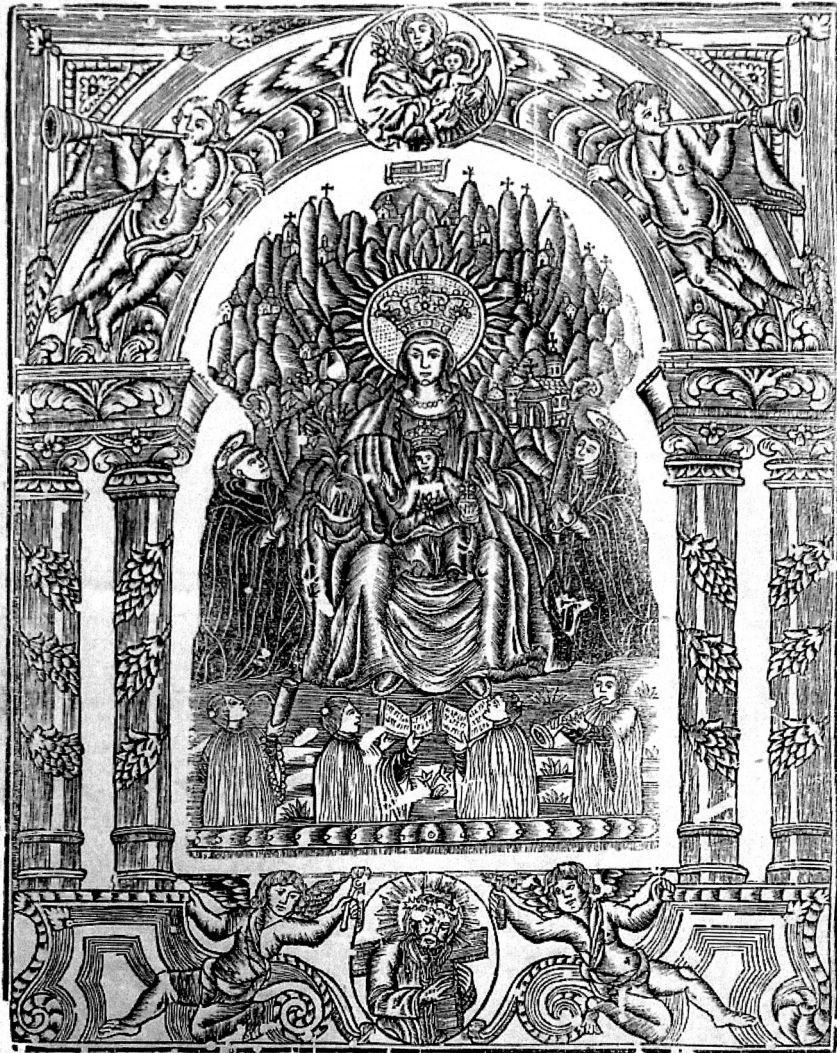
Una segona sense signar és de l'Arxiu Amatller de Barcelona. Ajuntament de Girona-CRDI.

inicial xilogràfica. Editat amb un gravat que representa la Mare de Déu de Montserrat. Signatura: *Pejoan Vic. Gen. et Offic.*

L'imprès, distribuït en 14 articles, del qual només n'he pogut consultar un exemplar, és uns dels primers treballs de la impremta gironina de Jeroni Palol. Fou editat en uns anys difícils per les dificultats de tota mena que hi hagué durant la guerra dels Segadors.

CONTINGUT

Aquest sumari d'indulgències concedits als confreres de Nostra Senyora de Montserrat referma l'existència o la continuïtat de la Casa de Montserrat a Girona. Les butlletes amb indulgències pontificies impreses, concedides a moltes confraries, també amb motiu de causes piadoses, foren prou nombroses a Catalunya, encara que per la seva fragilitat, aquests exemplars han desaparegut, gairebé del tot, dels nostres arxius i biblioteques.

Full amb la imatge de Nuestra Señora de Montserrat. Patrona del carrer Calderers de Girona. Imp. de Tomàs Carreras. Girona. Forsa, 22 frente al Instituto.

En aquest full s'hi esmenta la confirmació de les indulgències per part del pontífex llavors regnant Urbà VIII. Maffeo Barberini (1568-1644) va ser escollit papa el 1623, i va adoptar aquest nom. Els confreres es beneficiaven d'indulgències i gràcies especials concedides pels papes en moltes ocasions. Aquest paper, traduït al català, n'és un trasllat posterior. Possiblement l'original

Antiga capella a la façana de la casa anomenada pavelló de la Mare de Déu. Oratori amb un relleu de la Mare de Déu de Montserrat. Aquesta capella va existir fins a l'any 1935. El marc de l'obra és de l'escultor gironí Marià Barnoya Costa (1674-1736). Museu d'Art de Girona. Fons d'Art Diputació de Girona.

es conserva als arxius vaticans. La indulgència és la remissió eclesiàstica de les penes degudes pels pecats. Els goigs, a voltes, al costat de les estampes i altre literatura pietosa, acostumen també a fer constar, explícitament i en algunes ocasions, les indulgències concedides, derivades de la seva lectura.

Els confreres, que s'inscrivien en el llibre de la confraria de la Mare de Déu de Montserrat a Girona gaudien d'un seguit de prerrogatives. Si el dia del seu ingrés a la confraria, els confreres ja portaven una medalla o un escapulari de la Verge guanyaven indulgència plenària i remissió dels seus pecats. Si morien en temps d'entredit se'ls donava eclesiàstica sepultura amb

moderada pompa. Podien elegir confessor. S'esmenta un altar privilegiat de Maria Santíssima de Montserrat que potser estava situat dins dita casa. "Lo sacerdot confrare que aportarà lo escapulari o medalla de María Santíssima de Montserrat, dient missa ab ella traurà ànima de Purgatori".⁶ Es cobrava i s'exigia un ral als qui s'hi inscrivien. Per les tres misses esmentades del nen perdut la caritat era de tres rals o el valor en espècies o serveis.

SUMARI

Primo, concedeix als confreres de Nostra Senyora de Montserrat, que de nou se assentaran⁷ en la sua santa Confraria, y aportaran ab si un escapulari insígnia de Maria Santíssima, o alguna medalla, lo dia del ingrés guanyaran indulgència plenària, y remissió de tots sos pecats.

Ítem, concedeix sa Santedat a dits confreres, qui tots los divendres, dient un credo a la passió de Christo nostre Senyor, guanyaran todas las indulgèncias y gràcias de las estacions de Roma y Jerusalem.

Ítem, tots los dissaptes dient sinch pares nostres y sinch Ave Marias, guanyaran la grandiosa indulgència de la Porciúncula.⁸

Ítem, qui aportarà dit escapulari o medalla, y rezarà tres vegades lo Pater Noster ab la Ave Maria, tots los dilluns, dimecres y divendres, guanyaran tres jubileus cadal dia, d'estos, lo hu pot aplicar per si, l'altre per qui voldran, y l'altre per les ànimas del Purgatori.

Ítem, rezant lo Psalm *Laudate Dominum omnes gentes*⁹, etc, o un pare nostre, y una ave maria, se supliran tots los defectes que aurà comès en oyr missa, o en dir-la, o en rezar lo ofici diví, o de Nostra Senyora, en fer alguna obra pia, axí per devoció, com per obligació.

⁶ El tema del purgatori, entre el cel i la terra, ha generat molta bibliografia. Vegeu per exemple el treball de Modest PRATS "Una aproximació esbiaixada al Barroc: els crits de les ànimes del Purgatori", amb bibliografia inclosa, publicat dins les actes del congrés: *El Barroc Català*, Barcelona: Quaderns Crema, 1989, p. 595-609. Sobre aquest tema, conservo també un petit fullet del segle XIX: *Llibrets Nous. Conversa sobre la existència del Purgatori per F. A., pbr.* Vic: Imprenta de Llucià Anglada, 1855, 15 p.

⁷ S'inscriuran.

⁸ La concessió de la indulgència de la Porciúncula va començar a establir-se l'any 1216, quan sant Francesc va anar cap a Perusa per veure el papa Honori III. La nit abans Crist i la Verge s'havien mostrat a la capella de Santa Maria dels Àngels, a Assís.

⁹ Salm 117 (116).

Gravat francès del monestir de Montserrat (París, 1701).

Ítem, concedeix a dits confreres, després de difunts, participen de tots los sacrificis, oracions y altres beneficis espirituals que fan en tota la Iglesia militant¹⁰.

Ítem, tots los confreres puguen elegir confessor aprovat, al qual los pugue absoldre una volta en la vida de tots los pecats, y casos que aurà comesos, encara que la absolució tocàs a la Sede Apostòlica, y en lo article de la mort sien absolts a pena, y culpa, y esta absolució tantes vegades, quantes se veuran en perill de la vida.

Ítem, en lo article de la mort, dient JESÚS tres vegades, o ab la boca, o en lo cor, concedeix pleníssima indulgència y remissió de tots sos pecats, com lo dia que fou batejat.

Ítem, concedeix a dits confreres, que si moriran en temps de entredit¹¹ se'ls don eclesiàstica sepultura ab moderada pompa.

Ítem, concedeix la santetat indulgència plenària als devots, que en lo altar privilegiat de Maria Santíssima de Montserrat faran celebrar aquellas

¹⁰ El cristianisme, els fidels vivents. Recordem el títol de l'obra dramàtica de Joan Timoneda, *Lesglésia militant*.

¹¹ Privat d'obrar, de raonar.

tres missas del *Niño perdido Jesús*¹² que foren revelades a Santa Gertrudis¹³, que per cada una de ellas se traga una ànima de las terribles penes del Purgatori. Per modo de sufragi.

Item, ohint tocar la oració y després de dita, dir tres vegades Jesús, guanyan sexanta anys de indulgència per les penes degudes en lo Purgatori.

Ítem, lo sacerdot confrare que aportarà lo escapulari, o medalla de María Santíssima de Montserrat, dient missa ab ella traurà ànima de Purgatori.

Ítem, dona facultat sa santedat al pare predicador per a comutar qualsevol vot, sols per a dits confreres, y confrassas, exceptat lo vot de Jerusalem¹⁴, de religió¹⁵ y castedat.

Ítem, dona facultat per cobrar, y exigir la quantitat de un real, dels que s'escriuran en esta santa confraria, y de les tres misses sobredites la charitat de tres reals, per lo menos, o la valor d'ells. Pejoan¹⁶, Vic. Gen. et offic.

Ab llicència, estampades en Gerona, per Hierònym Palol, any 1641.

¹² La Pèrdua del Nen Jesús al temple o Jesús amb els doctors té a veure amb el relat que es troba a l'evangeli de Lluc 2, 41-51, un dels pocs episodis que relata la infantesa de Crist. L'escena explica com Jesús es va quedar al temple sense que els seus pares ho advertissin enmig d'una gentada i com van començar a buscar-lo desesperats.

¹³ Santa Gertrudis la Magna (1256-1301) fou una monja alemanya del monestir benedictí de Helfta, auxiliadors de les ànimes del Purgatori, amant del nen Jesús. En moltes parts del món es fan misses commemoratives per rescatar les ànimes captives allí colgades. La difusió de la seva obra anava associada a l'expansió de la Contrareforma, la publicació dels seus escrits i l'autobiografia.

¹⁴ Es refereix al vot o promesa de peregrinar a Jerusalem.

¹⁵ El vot de religió vol dir els vots que s'emeten en la professió religiosa i que necessiten la dispensa de Roma.

¹⁶ Es tracta de Francesc Pejoan, però també he vist escrit Pijoan. El 22 de juny de 1640 aquest canonge va signar una lletra d'excomunicació, sobre els fets de Montiró en la guerra dels Segadors. "Nos lo Doctor Francesch Pejoan, Canonge de la Sancta Yglesia de Gerona, Vicari General en lo espiritual y temporal, y Official del Ilustrissim y Reverendissim don Fra Gregori Parcero por la gracia de Déu, y de la santa sede apostòlica Bisbe de Gerona y del Consell de sa Magestat". Vegeu Enric SERRA FORTIANA, "Prolegòmens de la guerra dels Segadors a les comarques gironines: els fets de Montiró, *AIEE*, 19, 1986, p. 135-142. Francesc Pijoan, ardiaca de l'Empordà i canonge de la seu de Giron, va ser nomenat president de la Generalitat de Catalunya el 26 de març de 1654. Vegeu també *Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol. VI, 1644-1656. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2000.

GOIGS
DE NOSTRA
MONT-
SERRAT
EN HONOR
SENYORA DE

QUE CANTEN ELS SEUS DEVOTS DE GIRONA

Puix al cel sou coronada
Mare de Déu eternal:
Verge Moreneta aimada
deslliureu-nos de tot mal.

Des del cim de vostra glòria
ens mireu amb dolç somris
per poder cantar victòria
allà dalt del Paradís.
Us mostreu apiadada
salvadora universal:
Verge Moreneta aimada
deslliureu-nos de tot mal.

Des d'aquesta gran muntanya
que anem pujant amb fervor
ens animeu, Verge Santa
a purificar nostre cor.
En processó ordenada
arribem fins al penyal:
Verge Moreneta aimada
deslliureu-nos de tot mal.

Pels catalans heu mostrada
vostra gran predilecció
protegit-nos a tothora
de tota maledicció.

Doncs es cosa ben cabal
que vetlleu nostra contrada:
Verge Moreneta aimada
deslliureu-nos de tot mal.

Vostre Santuari es gran
i es símbol de nostra fe,
i la gent, rica com pobre,
d'oracions el deixa ple.
Mentres la escolania
canta amb veu emocionada:
Verge Moreneta aimada
deslliureu-nos de tot mal.

Oh, Puríssima Senyora
Sobirana d'aquest Port:
sia sempre nostre nord.
Una pau llarga i completa
que no sigui mai torbada
feu que regni a aquets rabal.
Verge Moreneta aimada
deslliureu-nos de tot mal.

Puix que al cel sou colocada
per Emperatriu cabdalt.
Verge Moreneta aimada
deslliureu-nos de tot mal.

¶ Dignare me laudare te Virgo sacrata.

¶ Da'mihi virtutem contra hostes tuos.

OREMUS

Concede nos famulos tuos quæsumus Domine Deus perpetua mentis et corporis sanitate gaudere et gloriosa beata Maria semper Virginis intercectione a presenti liberare tristitia et eterna parfrui letitia per Christum Dominum nostrum. ¶ Amen.

¶ Haus Deo.

Mare de Déu de Montserrat amb un monjo orant. Xilografia de Johannes Rosenbach, c 1521.